

RADOVI, razdio društvenih znanosti (10) 1983/1984, Sveučilište u Splitu,
Filozofski fakultet Zadar, Zadar 1984, str. 358

Ovaj svezak Radova posvećen je dr. Dinku Foretiću, profesoru povijesti naroda i narodnosti Jugoslavije na Odsjeku za povijest Filozofskog fakulteta u Zadru, jednom od osnivača tog Fakulteta i njegovom višegodišnjem dekanu te prvom rektoru Sveučilišta u Splitu, a u povodu sedamdesete godišnjice života i odlaska u mirovinu. Pored dugogodišnjeg uspješnog znanstvenog rada u kojem se posebno ističu rasprave vezane za povijest Dalmacije u XIX. stoljeću koje su ga svrstale među najznačajnije hrvatske historičare, prof. Foretić se istakao kao organizator visokoškolskog obrazovanja i pedagog.

Od historiografskih članaka Radovi sadrže:

S. O b a d, Pokušaj unapređenja Dalmacije za neoapsolutizma (1852—1860) (75—87). Pored potpunog zamiranja političkog života uzrokovanog pojačanom centralizacijom i birokratizacijom javnog života uočava se trend ubrzane modernizacije koja se iskazuje oživljavanjem »presahlih izvora akumulacije«, prvenstveno u jedrenjačkom brodarstvu, brodogradnji i vinogradarstvu. Carinske olakšice donijet će unapređenje trgovine. Ambicioznim planovima privrednika okupljenih u novo-osnovanim trgovačko-obrtničkim komorama ispriječile su se skromne vlastite ekonomske mogućnosti, nedostatak stručnih znanja i posebice financijska kriza koja krajem 50-ih zahvaća Monarhiju. Ipak, evidentan je napredak u organizaciji školstva (pomorskog), poljodjelstvu, javljaju se prvi industrijski pogoni. Zahvaljujući konjunkturi brodarstva i vinogradarstva proširuje se građanska klasa. Ovaj period navještava »postupni prijelaz iz kasnofeudalne u ranokapitalističku privredu, iz staroga u novo građansko društvo«.

U Prilogu tiskani su prilozi sa znanstvenog skupa »Dalmacija u vrijeme anžuvinske vlasti« održanog u Zadru mjeseca prosinca 1980. u povodu šeststote obljetnice škrinje sv. Šimuna, a u organizaciji Zavoda za povijesne znanosti i klasičku filologiju Filozofskog fakulteta u Zadru. Prilozi iz historiografije:

N. Klaić, Značenje vladavine Anžuvina za hrvatske zemlje, napose za Dalmaciju (225—231). Autor upozorava da dolazak Anžuvina na ugarsko prijestolje ne predstavlja samo dinastičku smjenu nego navještava i donosi temeljne mijene u društvenoj strukturi hrvatskih zemalja. Stvaranjem viteškog sloja Anžuvina dobiva oslonac na terenu koji mu omogućava uklanjanje domaćih dinasta koji su Arpadoviće, čija se vlast temeljila isključivo na snazi vladarskog patrimonija, bili potpuno istisli iz Hrvatske. Afirmiraju se kraljevi plemići koji pod vodstvom bana na saborima rješavaju javne poslove. Oni, sa svojom staleškom organizacijom postaju nosioci državne svijesti, čuvajući je sve do ukinuća feudalnih odnosa.

Dalmacija predstavlja važnu kariku u zasanjanom Luđovikovom kraljevstvu od Baltika do Sicilije. Njegov angažman rezultira zadarskim mirom kada prvi put nakon pada Salone jedna država obuhvaća kopno, primorske gradove i otoke. Napuštanjem široko zasnovanih koncepcija mijenja se vladarov odnos prema Dalmaciji. Nakon torinskog mira razočarane komune sve se više odmiču od Anžuvina, izuzev Zadar. Pored svega viteški je Anžuvina dalmatinskog trgovca-patricija uključio u evropsku vitešku zajednicu.

V. Foretić, Pogled na zadarski mir 1358. godine (233—242). Uspješno Luđovikovo ratovanje urodilo je zadarskim mirom kojim se Mleci odriču teritorijalnih pretenzija na istočnom Jadranu. Autor analizira tekst mira s posebnim osvrtom na teritorijalna pitanja. Pored toga donosi historijat definiranja pojma Dalmacije od formiranja bizantske teme do 1358. Ističe važnost zadarskog mira u hrvatskoj povijesti jer anžuvinsko razdoblje donosi procvat dalmatinskim gradovima, ali još više jer su njegove tekovine što se učvrstila tradicija o pripadnosti Dalmacije

Ugarsko-hrvatskom Kraljevstvu. Zadarski mir pomogao je Dubrovniku da se zauvijek emancipira od Mletaka i izgradi vlastitu državnost.

T. R a u k a r, Komunalna društva u Dalmaciji u anžuvinском razdoblju (243—250). Autor odabire za temu »složeno pitanje razvojne dinamike i međudnosa jadranskih društava«. Utvrđuju se razlike među komunama s obzirom na geografski položaj i nužno s tim u vezi gospodarske posebnosti. Geoprivredno »zatvorena društva« Brač, Hvar, Vis orijentirana su na vlastitu agrarno-stočarsko-ribarsku privredu. »Otvorena društva« su komune na obali od Dubrovnika do Zadra budući da nisu ograničena na vlastitu privrednu podlogu, nego predstavljaju sponu između balkanskog zaleđa i jadranskog prostora. Politička integracija hrvatskih zemalja pod Anžuvincima omogućuje, u periodu 1358—1409, da komunalna društva na istočnom Jadranu dožive zenit svog srednjovjekovlja. U gospodarskom napredovanju prednjače Zadar i Dubrovnik. Privredni rast potakao je diferencijaciju u društvu, oblikovanje građanstva koje će zauzimati sve važniju ulogu u životu komune. Autor daje razvojnu periodizaciju u dalmatinskim gradovima 1300—1500. Sazrijevanje društvenih struktura, konačno zrelost u anžuvinском periodu do početka zastoja nakon 1409. Uslijed političkih preduvjeta razvoj koji je dotad u osnovi tekao paralelno prekida se pa dolazi do izdvajanja Dubrovnika.

E. Peričić, Zadar u doba prvih veza s Anžuvincima 1269—1280 (251—266). Prvi kontakti Zadra i Anžuvina datiraju još iz vremena osnivača dinastije, Karla I. Preko zadarske luke on održava veze s ugarsko-hrvatskim, srpskim, bugarskim i češkim dvorom. Tim putem templari i ivanovci komuniciraju s Napuljskim Kraljevstvom. Zadarski trgovci javljaju se kao izvoznici robe iz anžuvinskih luka, a neki postaju i kraljevi zajmodavci. Sve to pomoglo je stjecanju povlaštenog položaja Zadra i Zadrana kod Anžuvina koji preko njega dolaze na prijestolje i u njemu se najduže zadržavaju. Uz Anžuvince vezan je i najvredniji zadarski sakralni spomenik, škrinja sv. Šimuna.

V. Jakić-Cestarić, Obiteljska pripadnost zadarskog kroničara Paulusa de Paulo (267—285). Kroničar Paulus de Paulo bio je jedan od vodećih ljudi u Zadru za Ludovikova vladanja. Patricij, član vijeća i gradski sudac, bio je i knez Trogira, Šibenika i Paga. Analizirajući dokumente, a služeći se patronimikom Marini autorica je rekonstruirala genealogiju Paulusovih predaka i ustvrdila da je Pavao potomak jednog ogranka poznate obitelji Matafara.

M. Granić, Paško-zadarski odnosi tijekom 14. stoljeća (287—299). Paško-zadarske odnose u 14. stoljeću karakteriziraju česti sukobi u kojima slabiji Pag podržava Venecija nasuprot Zadru čija je vlast za Pažane očito pogubnija od mletačke. Ludovikovo prepuštanje Paga Zadru bilo je sudbonosno za njegov daljnji razvoj. Težak položaj dovodi do ustanka Pažana 1393. koji je krvavo ugušen. Presudom Ninskog sabora Zadrani gube Pag, ali im Ladislav Napuljski omogućuje osvetu vraćajući im ga 1402. Nakon 1409. Pag dolazi kao i Zadar pod Veneciju, ali nikad više pod Zadar.

N. B u d a k, »Obsidio Jadrensis« kao povijesno i književno djelo naše predrenesanse (353—358). Autor prihvaća mišljenje N. Klaić po kojoj je pisac ove kronike o mletačkoj opsadi Zadra 1345—46. zadarski nadbiskup Nikola Matafar. Vrlo obrazovani svećenik je autor i pravnog djela Thesaurus pontificum. Visok stupanj obrazovanosti pisca »Obsidia« vidljiv je i iz činjenice da pored biblijskih primjera daje primjere iz klasične literature, a ličnosti u opisivanim događajima uspoređuje s antičkim herojima. Primjetno je i korištenje latinskih riječi i oblika koje naši latinski tekstovi ne poznaju, zastupljeni su i grecizmi. Nadalje, autor konstatira da »Obsidia« valja držati za vrsno književno djelo, a pisca mu svrstati u naše latiniste. Duh djela nas upućuje na razdoblje nastanka, predrenesansu.

H I S T O R I J S K I
Z B O R N I K

IZDAVAČ: Savez povijesnih društava Hrvatske

REDAKCIJSKI ODBOR

Mirjana GROSS, Zagreb
Ivan KAMPUŠ, Zagreb
Tomislav RAUKAR, Zagreb
Petar STRČIĆ, Zagreb

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK
Ivan KAMPUŠ

LEKTOR I KOREKTOR
Branko ERDELJAC

Adresa uredništva:
Savez povijesnih društava Hrvatske
Zagreb, Filozofski fakultet, Ul. Đure Salaja 3
Časopis izlazi jednom godišnje
Narudžbe šalžite na adresu:
Savez povijesnih društava Hrvatske, Zagreb, Krčka 1
Cijena ovog broja iznosi 3000 din.
Izdavanje časopisa sufinancira
Samoupravna interesna zajednica za znanstveni rad SRH — VII.
Tisak Štamparskog zavoda »Ognjen Prica« u Zagrebu — travanj 1987.